

*”Stjärnhimlen ovanför mig och
den moraliska lagen inom mig”*

KANT OCH FÖRNUFTETS MORAL

Pliktmotivet – plikten för pliktens skull

- Jag vill göra H **enbart** för att det är min plikt
- Jag vill göra H av **aktning för lagen**
- H är vad lagen **kräver**
- En lag är en objektiv handlingsprincip som är **allmängiltig** och **nödvändig** – gäller alla förnuftsvarelser på ett ovillkorligt sätt

Principen hos en god vilja som handlar av plikt

Att identifiera moralens grundläggande princip

Den goda viljans motiv, i kraft av vilket viljan har ett absolut värde, inbegriper

- ① **den rena föreställningen om en lag**
- ② **föresatsen att handla lagenligt bara för att det är lagenligt –**

Idén om en lag som gäller allmänt och ovillkorligt, utan tanke på konsekvenserna av att lyda lagen

Den goda viljans motiv är ett **formellt** motiv, som rör viljandets inre form eller karaktär: **lagenlighet i sig (för dess egen skull)**

Motivet kan **inte** vara materiellt – inte syfta på något yttre "föremål" eller "objekt" för begärsförmågan, resultat eller konsekvenser som eftersträvas

Moralens grundläggande princip

- En lag som påbjuder ”handlingarnas allmänna lagbundenhet”.
- En lag som kräver att våra handlingar skall rätta sig efter allmänna lagar.

Den moraliska lagen identifieras

”Med andra ord skall jag aldrig bete mig på ett annat sätt än att jag också kan [vilja] att min maxim skall bli en allmän lag”.

Jag måste kunna acceptera att mina maximer (subjektiva handlingsprinciper) blir allmänna lagar (objektiva handlingsprinciper).

Kants universaliserbarhetskrav

- Moralens grundläggande princip föreskriver inget specifikt handlande.
- Den är i stället en **supernorm** eller **metanorm** – en norm för hur man skall välja normer.
- Man skall alltid välja handlingsnorm på ett sådant sätt att man kan acceptera att den upphöjs till allmän lag.

Varför moralfilosofi?

- ❖ **Vanliga människor behöver inte moralfilosofi för att veta vad som är gott och ont, rätt och fel. Vanligt sunt förnuft ger tillräckligt god, ibland rentav bättre vägledning i moralfrågor**
- ❖ ***”För att (...) veta vad jag bör göra för att mitt viljande skall vara sedligt gott behövs alls inget skarpsinne”...***
- ❖ **När vi tänker förnuftigt i moralfrågor använder vi redan (implicit) moralens högsta princip = universaliserbarhetskravet**

Risken för självbedrägeri och förförelse

- ① **Människor kan bli invecklade i ett slags självbedrägeri (pga frestelser från böjelser och begär) och då intala sig att det som de åtrår och åstundar är moraliskt gott**
- ② **Människor kan bli lurade eller förförda av falsk filosofi som lägger böjelser och begär till grund för moralen, vilket kan leda till moraliskt förfall och urholkning**

Därför behövs (ren) moralfilosofi!

Praktiskt förnuft och den moraliska lagen

Avdelning 2 **Övergång från den allmänt tillgängliga moralfilosofin till sedernas metafysik**

Nu måste jag "spåra och tydligt framställa den praktiska förnuftsformågan från de allmänna reglerna för dess bestämning till den punkt där pliktens begrepp framspringer ur den"!

Praktiskt förnuft

- Utmärkande för förnuftiga varelser med vilja: förmågan att handla utifrån principiella skäl – ”i enlighet med föreställningen om lagar”. Viljan är en sorts praktiskt förnuft.

Internalism vad gäller handlingsskäl

Erkänner jag att S är ett giltigt skäl för att utföra handlingen H, så kan min vilja inte vara likgiltig inför detta – den måste *i någon grad* motiveras till handling.

Former av praktiskt förnuft

Bör

1. Icke-moraliskt

Normativa principer uppfattas som *nödgande*, som att de handlingar som föreskrivs är *praktiskt nödvändiga*, av skäl som är giltiga för varje förnuftig varelse.

Preskriptivism
Normativa principer är (i grunden) *imperativ* (befallningar) som förnuftet riktar till personen.

2. Moraliskt

Skall

Icke-moraliskt praktiskt förnuft

- ”Bör” uttrycker ett *hypotetiskt imperativ*.
- **Mål/medel-rationalitet** – ett hypotetiskt imperativ föreskriver en handling som är nödvändig som medel för att nå ett mål.
- Den föreskrivna handlingens nödvändighet är *villkorad* – av att man vill målet.

Två slags hypotetiska imperativ

1. TEKNISKA IMPERATIV

Framställer handlingar som nödvändiga för **möjliga mål** – dvs mål man kan ha, men inte måste ha.

Färdighetsregler

”Om du vill bota patienten, gör X”

”Om du vill giftmörda någon, gör X”

Kallas problematiska principer för att målets verklighet är problematiserad (= målet är valfritt)

2. PRAGMATISKA IMPERATIV

Tillhör välfärdens område och rör ett **verkligt mål** som alla faktiskt har: lycka.

Klokhetsråd

”Gör X, så blir du lycklig”

Kallas assertoriska principer för att målets verklighet är bejakad (= målet är givet – lycka är ett naturligt ändamål)

Varför kallas pragmatiska imperativ för råd snarare än regler?

- ”Lycka” är ett obestämt begrepp.

”trots att varje människa önskar uppnå den [lyckan], kan hon aldrig bli helt överens med sig själv och bestämt säga vad hon önskar och vill. Orsaken till detta är att samtliga element som hör till begreppet lycksalighet är empiriska, dvs. måste hämtas från erfarenheten”

Det är alltså inte a priori givet vad som är förbundet med lycka och därmed inte heller vad som gör oss lyckliga.

Hur är hypotetiska imperativ möjliga?

= Vad grundar de sig på? Hur kan de vara giltiga?

Hypotetiska imperativ grundar sig på en **analytiskt sann sats** (en nödvändig sanning) om förnuftiga varelsers vilja:

”Den som vill ändamålet, vill (försåvitt förnuftet utövar ett avgörande inflytande över hans handlingar) också det därtill oundgängligen nödvändiga medel som står honom till buds”

Den som vill målet, vill också det nödvändiga medlet för att nå målet.

Moraliskt praktiskt förnuft

Moralens imperativ är kategoriskt

- Det villkoras inte av att man vill ett visst mål
- Det föreskriver ett handlande som **rätt och slätt gott** eller **gott i sig** – inte som gott som medel till något annat mål
- Den föreskrivna handlingen framställs som **objektivt nödvändig i sig själv** – ”utan relatering till något annat syfte”

Det kategoriska imperativet

- ① är en **apodiktisk princip** – som är absolut nödvändig
- ② är en **lag** i strikt mening: ”Ty endast lagen för med sig begreppet om en ovillkorlig och därtill objektiv och således allmängiltig nödvändighet” ...
- ③ är ett förnuftets **bud** – en lag som måste efterlevas ”även i strid mot böjelsen” (”Du skall” snarare än ”Du bör”)

Hur är det kategoriska imperativet möjligt?

- Hur kan ett sådant absolut imperativ vara giltigt och nödgande för viljan hos ofullkomliga förnuftsvarer som vi?
- Svaret kan inte fås fram genom begreppsanalys.

- Begreppet om den moraliska lagen (**2**) finns inte analytiskt inneslutet i begreppet om viljan hos en ofullkomlig förnuftsvarer (**1**).
- Det kategoriska imperativet och alla plikter som härleds ur det är nödvändiga sanningar; dock ej analytiska.
- **Syntetiska satser a priori.**
- Den nödvändiga kopplingen mellan **1** och **2** kan endast påvisas genom en **syntes**, där **1** och **2** förbinds med varandra via ett tredje led, **3**, som i sig inrymmer **1** och **2**.

Om man tänker sig ett hypotetiskt imperativ...

så vet man inte vad det innehåller förrän det inskränkande villkoret är givet.

Ex. "Om du vill häva lunginflammationen hos en patient" (**villkor**) – "Gör X!" (**imperativ**)

Om man tänker sig ett kategoriskt imperativ...

så vet man genast vad det innehåller!

”Ty då imperativet förutom lagen endast innehåller nödvändigheten av att maximen är i överensstämmelse med lagen, medan lagen inte innehåller något inskränkande villkor, återstår inget annat än själva allmänheten hos den lag med vilken handlingsmaximen skall stämma överens”

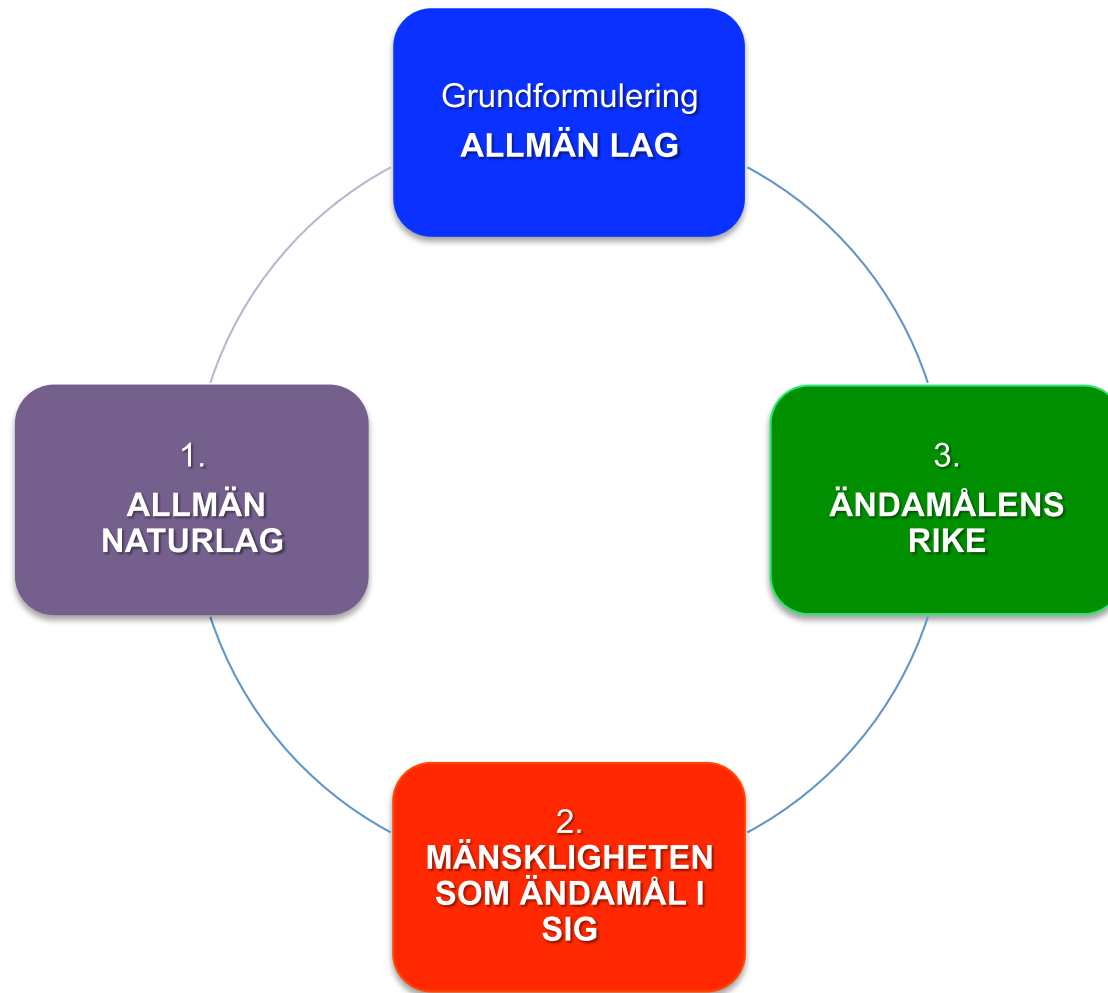
Innehåll: Maximen måste vara möjlig som allmän lag.

Grundformuleringen av det kategoriska imperativet

”Det kategoriska imperativet är alltså bara ett enda, nämligen: **Handla endast efter den maxim genom vilken du tillika kan vilja att den blir en allmän lag**”.

Det kategoriska imperativet

Moraliskt tänkande

- Alla specifika plikter kan härledas ur det kategoriska imperativet.

Det kategoriska imperativets test

Kan jag vilja att maximen blir en allmän lag?

- ① **Logisk möjlighet.** Är maximen överhuvudtaget möjlig som allmän lag? Eller finns en "tankens motsägelse"?
- ② **Den nödvändiga viljan hos en förnuftig varelse.** Är maximen förenlig med sådant viljande? Eller finns en "viljans motsägelse"?

En maxim måste klara både (1) och (2) för att vara moraliskt tillåten.

FRÅN

ALLMÄN
LAG

TILL

ALLMÄN
NATURLAG

- Moralen betraktad i ljuset av naturen sådan vi känner den – ”tingens existens försåvitt den bestäms av allmänna naturlagar.

Handla som om maximen för din handling genom din vilja skulle kunna bli en allmän naturlag.

Teleologisk natursyn

- Alla företeelser i naturen har ett särskilt ändamål som de ”strävar” att uppnå

Kants fyra exempel

- Systematiskt utvalda
- Renodlat illustrativa

Vad skall de illustrera?

1. Hur man tillämpar det kategoriska imperativet
2. Att tillämpningen ger ett resultat som överensstämmer med vanliga förnuftiga moralomdömen

PLIKT

fullkomlig

ofullkomlig

mot sig själv

1

3

mot andra

2

4

Distinktionen mellan fullkomliga och ofullkomliga plikter

Fullkomliga plikter

- Absoluta – medger inga undantag ("sträng, oeftergivlig plikt")
- Kan inte komma i konflikt med varandra
- Negativa – anger vad man *inte* får göra
- Begränsade

Ofullkomliga plikter

- Medger vissa undantag – vid konflikt med en fullkomlig plikt
- Lämnar utrymme för en viss valfrihet – avseende exakt hur plikten skall uppfyllas
- Positiva
- Gränslösa
- Personlig förtjänstfullhet

Fullkomlig plikt mot den egna personen

Exempel 1

- En person som har förlorat livslusten överväger att begå självmord.

MAXIM SOM TESTAS

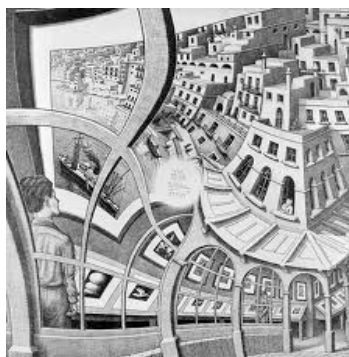
”Av egenkärlek gör jag till en princip att förkorta livet om det på längre sikt hotar med mer ont än det utlovar välbehag”

Skulle maximen kunna bli en allmän naturlag?

SVAR: Nej. VARFÖR?

Det går inte ens att tänka sig maximen som allmän naturlag – en ”tankens motsägelse” uppkommer

”en natur, för vilken det vore en lag att **förinta** själva livet genom den känsla vars bestämmande är att driva på för att **befrämja** livet, skulle motsäga sig själv och därmed inte bestå som natur”

Fullkomlig plikt mot andra personer

Exempel 2

- En person behöver låna pengar, men vet att han inte kommer att kunna betala tillbaka ett eventuellt lån. Han överväger att avlägga ett falskt löfte, då han inser att han inte kommer att få något lån ifall han inte lovar att återbetala det.

MAXIM SOM TESTAS

- "När jag tror mig vara i penningnöd, så vill jag låna pengar och lova att betala tillbaka dem även om jag vet att så aldrig kommer att ske".

Skulle maximen kunna bli en allmän naturlag?
SVAR: Nej. VARFÖR?

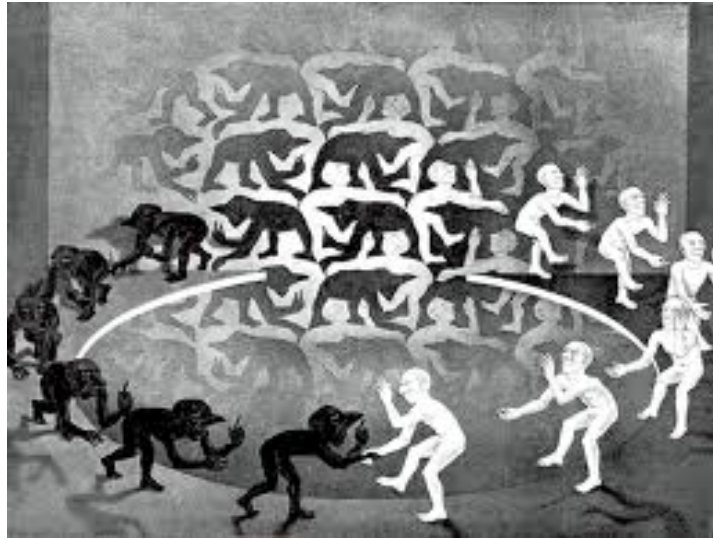
Det går inte ens att tänka sig maximen som allmän naturlag – en ”tankens motsägelse” uppkommer.

”om en lag, som säger att var och en som tror sig vara i nöd kan lova vad som faller honom in med föresatsen att inte hålla det, skulle bli allmän, skulle det **omöjliggöra själva avläggandet av löften** och det syfte man kan ha med det genom att ingen skulle tro på vad som lovades honom”

Brott mot fullkomliga plikter

Handlingar som bryter mot fullkomliga plikter grundar sig på maximer som är logiskt omöjliga att universalisera.

Ofullkomlig plikt mot den egna personen

Exempel 3

- En person har en naturlig talang som, efter viss odling, skulle göra honom nyttig ”för mångahanda syften”. Men han ägnar sig hellre åt nöjen än att anstränga sig för att utveckla sina naturliga anlag.

MAXIM SOM TESTAS

- Av nöjeslystnad försummar jag odlingen av mina talanger

Skulle maximen kunna bli en allmän naturlag?

- Det är **fullt möjligt att tänka sig maximen som allmän naturlag** – ingen ”tankens motsägelse” uppkommer.
- Det finns till och med **verkliga exempel** på en sådan natur där maximen ifråga är förhärskande.
- Men **en förnuftig varelse kan omöjligen vilja** att maximen skall vara lag – en ”viljans motsägelse” uppstår.

”som en förnuftig varelse vill han med nödvändighet att alla hans förmögenheter skall utvecklas eftersom de ju är givna åt honom och kan tjäna honom för alla möjliga syften”

Här förutsätter Kant den analytiska sanningen:

**DEN SOM VILL MÅLET, VILL DET
NÖDVÄNDIGA MEDLET FÖR ATT
NÅ MÅLET.**

Problem

Den som faktiskt vill målet M...

Den som skulle kunna vilja målet M ("möjligt syfte"), men som de facto inte vill M ("faktiskt syfte")...

OBS!

Kants analytiska sanning handlar om faktiska syften – inte om blott möjliga syften som i exempel 3.

Ofullkomlig plikt mot andra personer

Exempel 4

- En person som själv har det bra ser andra människor ”kämpa med stora svårigheter”, men har inte lust att hjälpa dem.

MAXIM SOM TESTAS

- Jag låter bli att bidra till andras välbefinnande när jag inte har lust att göra det.

Skulle maximen kunna bli en allmän naturlag?

Det går i och för sig att tänka sig maximen som allmän naturlag. **Men en förnuftig varelse kan omöjligen vilja att maximen skall vara allmän naturlag – en ”viljans motsägelse”.**

”en vilja som beslutade sig för detta skulle strida mot sig själv eftersom ju mången skulle kunna varsna den rävsax där han behöver andras kärlek och deltagande och där han genom en sådan naturlag framsprungen ur hans vilja skulle **beröva sig allt hopp om det bistånd han önskar”**

Vad skulle jag själv önska mig om jag befann mig i en nödsituation?
Jag skulle vilja ha hjälp.
Alltså är det min plikt att hjälpa andra

Brott mot ofullkomliga plikter

Handlingar som bryter mot ofullkomliga plikter grundar sig på maximer som är oförenliga med vad en förnuftig varelse med nödvändighet vill.

Mål/medel-konsekvent viljande

Inlevelse i vad man förnuftsmässigt skulle vilja om man intog olika positioner i möjliga situationer